

Ida Bulatovič

NASTANEK, RAZVOJ IN METODE DE LA DISCIPLINSKEGA CENTRA ZA MLADOLETNIKE PRI CENTRU ZA SOCIALNO DELO MARIBOR

UVOD

Pojavne oblike motenj vedenja in osebnosti otrok in mladostnikov danes zanimajo številne strokovnjake. S to problematiko se poleg centrov za socialno delo in vzgojnih zavodov ukvarjajo še druge institucije (šole, svetovalni centri, psihohigienski dispanzerji, tožilstva, sodišča). Vse te institucije se ukvarjajo z motnjami v vedenju kot stvarnimi problemi, vsaka s svojega vidika.

V okviru tega prispevka želim osvetliti le del prizadevanj na področju obravnave te problematike, in sicer obravnavanje mladoletnih storilcev kaznivih dejanj v okviru disciplinskega centra za mladoletnike.

Za boljše razumevanje te obravnave želim v uvodu na kratko opredeliti osnovne fenomenološke in etiološke probleme mladoletniške delinkvence.

Za otroke in mladino z motnjami v vedenju so se nekoč uporabljali različni nazivi (in še danes se). Ta raznolikost je nastala zaradi številnih oblik in motenj v vedenju, zaradi različnih teoretičnih pristopov in pojmovanj ter glede na to, kaj so posamezni strokovnjaki z določenim terminom želeli poudariti. K različnemu pojmovanju otrok in mladine z motnjami v vedenju so prispevale tudi različne, za to področje ustrezne vede oz. multidisciplinarni odnos do pojva mladoletniške delinkvence. Danes se v naši teoriji in praksi ukvarjanja s problematiko mladoletnega prestopništva uporablja zlasti izraz "motnje v vedenju (in osebnosti)".

Za fenomenološko problematiko prestopništva mladih se zanimajo javnost, strokovni in družbenopolitični delavci. Kljub številnim empiričnim raziskavam in prizadevanjem pa še vedno ni popolnega uvida v fenomenološke značilnosti tega pojava.

Pojem "mladoletniška kriminaliteta" zajema v literaturi in zakonih posameznih držav zelo široko panoramo različnih vedenj - od neprilagojenosti do kriminalitete. Ob tem se uporablja množica pogosto neustreznih in nesprejemljivih pojmov in terminov za opredeljevanje različnih odklonov v vedenju mladih. V novejši kriminološki literaturi poudarjajo pomen razširitve pojma mladoletniška delinkvenca na vse odklone v vedenju mladih, s čimer želijo doseči, da bi ta pojem dobil dovolj široko in bogato vsebino, ustrezno različnim oblikam odklonskega vedenja mladih. Pri tem vse pogosteje uporabljajo izraz delinkvenca, za katerega menijo, da lahko ustrezno izrazi vse oblike negativnih odklonov v vedenju mladih.

Kar zadeva prakso, ugotavljam, da so v disciplinski center napoteni mladoletniki z značilnostmi dejanj, ki so destruktivno usmerjena proti integriteti drugih ljudi (lahka telesna poškodba, sodelovanje pri pretepu, ogrožanje z nevarnim orodjem pri prepiru in pretepu), z značilnostmi dejanj, ki so destruktivno usmerjena proti lastnini in materialnim dobrinam drugih (tatvine), z motnjami v učni in delovni storilnosti (zanemarjanje ali odklanjanje učenja in delovnih obveznosti), z disocialnimi motnjami (izostajanje od pouka, lažnivost, verbalna in fizična agresivnost do

oseb in do predmetnega sveta, poudarjena upornost zoper avtoritete, pravila in red) ter delinkventnimi dejanji po zakonu o prekrških. Bistveno za njihova dejanja je, da so zgolj situacijsko ali reaktivno pogojena z naključnimi okoliščinami in da njihovo ravnanje ni v skladu z njihovo osebnostno strukturo. Regres v socialnem vključevanju ni huje izražen, motnje pri izpolnjevanju ključnih socialnih vlog so blažje, družinska situacija ni izrazito neugodna, mladostnik je po navadi vodljiv, glede inteligentnosti pa v mejah povprečja.

Vedeti moramo, da ima fenomenološka klasifikacija zlasti teoretski pomen. Pomembno je opozoriti, da se motnje v vedenju dejansko ne pojavljajo v "čistih" oblikah, temveč vedno kot nekakšen skupek več motenj, pri vsakem vedenjsko in osebnostno motenem otroku in mladostniku na svoj način.

Pri obravnavi vedenjsko in osebnostno motenih otrok in mladostnikov ne moremo in ne smemo mimo vzrokov in okoliščin nastajanja motenj v vedenju, saj je to eden temeljnih pogojev za uspešno obravnavo, ki pripomore k razumevanju individualne problematike otrok in mladostnikov, k ustrežnejšemu izboru obravnavnih postopkov, k produktivnemu odnosu med mladostnikom in vzgojiteljem ali svetovalcem (k realizaciji obravnavnih ciljev) in k uspešnemu odkrivanju in premagovanju negativnih transferencev odnosov otroka ali mladostnika s svetom odraslih. Od etiologije kot ključnega problema je odvisno reševanje praktičnih političnih vprašanj pojava kriminalitete. Od tega je tudi neposredno odvisen odnos družbe do kriminalnega in prestopniškega obnašanja. Lahko bi rekli, da so etiološka vprašanja temelj celotne politike preprečevanja in zmanjševanja kriminalitete in drugih prestopniških vedenj, preventive takih pojavov in resocializacije njenih individualnih nosilcev. Iz raznih teorij je razvidno, da se v kriminološki literaturi vzrok mladoletniške kriminalitete različno razlaga. Razni avtorji in šole ga različno obravnavajo - kot sociološki, kulturni, psihološki, psihopatološki-medicinski ali pravni fenomen. Skoraj vsi avtorji pa se strinjajo, da na pojav mladoletniške kriminalitete vplivajo tako subjektivni kot objektivni faktorji.

VSEBINA IN OBLIKA DRUŽBENE REAKCIJE NA MLADOLETNO PRESTOPNIŠTVO

Kakšni sta pravzaprav vsebina in oblika družbene reakcije na mladoletno prestopništvo? Ne kaznovanje, temveč varstvo, pomoč in nadzorstvo - tako opredeljena vsebina obvezuje vse dejavnike (od odkrivanja, sodnega in izvensodnega obravnavanja do izvajanja pomoči), da upoštevajo vsa načela, zakonska določila in pravila vseh strok, ki so v zvezi s tem sprejeta.

V dokumentih se med drugim pojavljata naslednji smernici: zahteva po omejevanju takih intervencij v življenje mladostnikov, ki bi vnašale izolacijo, segregiranje, institucionalizacijo in deloma tudi kaznovanje, ter uvajanje načela "odvrčanja" mladostnikov in otrok iz sistema kazenskega sodstva v druge, nekaznovalne sisteme.

V zadnjem času je poudarjena potreba po razvijanju preventivnih programov in dejavnosti. Pri tem se zastavlja vprašanje, kaj pri mladostniku preprečevati. Receptov za uspešno preprečevanje odklonskega vedenja ni. Ali ga imamo sploh pravico spreminjati? Ali lahko s kakšnim preventivnim programom ali dejavnostjo prevzgojimo otroka, mladostnika, in preprečimo nastajanje odklonskega vedenja? Vsiljuje se odgovor, da ne.

Na vprašanje, zakaj se pojavlja kriminaliteta, ni odgovora. Pojavlja se v vsaki družbi in je do danes nobeno kaznovanje ni odpravilo.

IZVAJANJE DISCIPLINSKEGA VZGOJNEGA UKREPA ODDAJE V DISCIPLINSKI CENTER V OKVIRU DISCIPLINSKEGA CENTRA ZA MLADOLETNIKE PRI CSD MARIBOR

Kazenske sankcije naj bi imele pomembno vlogo v preventivi mladoletniške delinkvence. Cilj sankcij, ki jih izrekajo sodišča mladoletnim storilcem kaznivih dejanj, je, da mladoletnika naredijo odpornega na morebitne dražljaje, ki bi lahko privedli do tega, da bi ponovno storil kaznivo dejanje. Kazenske sankcije, ki se lahko izrečejo mladoletnikom, imajo vzgojno-izobraževalni značaj. Vzgojno-izobraževalno delo s pomočjo kazenske sankcije pa je niz obravnav različne intenzivnosti.

Kazenski zakon R. Slovenije (2) določa te vzgojne ukrepe: disciplinska ukrepa (oddaja v disciplinski center za mladoletnike in ukor), ukrepi strožjega nadzorstva in zavodski ukrepi.

V preteklosti je bil prvotni namen disciplinskega centra nadomestilo za telesno kazen, sredstvo za discipliniranje in "streznitev" mladega človeka, ki je zašel na stranpot.

Danes je dejavnost disciplinskega centra za mladoletnike pri CSD Maribor naravnana primarno preventivno. Namen vzgojnega ukrepa oddaje v disciplinski center je mladostnikom pomagati pri razreševanju razvojnih problemov, s katerimi se srečujejo pri odraščanju in ki pogosto pogojujejo njihova kazniva dejanja. Hkrati pa pri teh mladostnikih spodbuja razvoj sposobnosti, ki jim omogočajo dejavno in ustvarjalno sodelovanje v okolju, kjer živijo in delajo. Program disciplinskega centra upošteva, da je adolescence obdobje odraščanja in zorenja, v katerem neogibno prihaja do nastajanja novih stališč, vrednot, potreb, ciljev in oblik vedenja. Delovna cilja disciplinskega centra sta spodbujanje temeljne naravnosti k samostojnemu in tvornemu reševanju vprašanj in spodbujanje motivacije, samorazvoja, tolerantnosti in komunikativnosti kot lastnosti, ki so pomembne za življenje in delo v skupnosti.

USTANOVITEV DISCIPLINSKEGA CENTRA V MARIBORU

Po 140. členu Zakona o izvrševanju kazenskih sankcij (*Uradni list SFRJ*, 9/64) je skupščina občine Maribor na 4. skupni seji občinskega zbora in zbora delovnih skupnosti 10. 7. 1967 sprejela sklep o ustanovitvi disciplinskega centra za mladoletnike kot posebne službe Centra za socialno delo Skupščine občine Maribor. (4) Center naj bi opravljal strokovno pedagoško-socialno delo z mladoletniki, ki jim je sodišče izreklo vzgojni ukrep oddaje v disciplinski center za mladoletnike. Pri opravljanju nalog naj bi disciplinski center sodeloval s pristojnim sodiščem, šolami, zdravstvenimi zavodi, delovnimi in družbenimi organizacijami, društvi, krajevnimi skupnostmi in drugimi, ki lahko pomagajo pri prevzgoji mladoletnikov. Sredstva za delo disciplinskega centra zagotavlja skupščina občine Maribor z letnim proračunom. Center naj bi pričel delati 1. 9. 1967.

RAZVOJ DISCIPLINSKEGA CENTRA V MARIBORU

Sprejemališče za otroke in mladoletnike v Mariboru je bilo ustanovljeno in je začelo poslovati 1. 8. 1961 kot posebna organizacijska enota Zavoda za socialno delo Maribor. Ustanovljeno je bilo izključno z nalogo varstva pobeglih otrok in mladostnikov. Od prvotne naloge se je krog varovancev sprejemališča razširil na kategorijo vedenjsko motenih in socialno ogroženih otrok in mladostnikov, ki so jih začasno namestili v sprejemališče. Z ustanovitvijo disciplinskega centra leta 1967 so se začeli v okviru sprejemališča izvajati po sklepu sodišča izrečeni vzgojni ukrepi oddaje v disciplinski center za določeno število dni, v smislu 434. člena ZKP pa so v sprejemališče začeli nameščati mladoletne prestopnike v času pripravljalnega postopka. Leta 1970 so bile ustanovljene občinske strokovne komisije za vedenjsko in osebnostno motene otroke in mladostnike, ki so pričele izvajati observacijo gojencev sprejemališča, se pravi, osebnostno in vedenjsko motenih otrok in mladostnikov.

Na ta način so se zaradi obstoječih potreb in nalog, ki so se postavljale oddelku za socialno varstvo in zdravstvo, v tej organizacijski enoti razvili trije oddelki in tri oblike varstva:

- sprejemališče za begavce,
- prehodni dom,
- disciplinski center za mladoletnike,

vsak s specifično vlogo, določeno skupino otrok in mladostnikov in različno obravnavo varovancev.

Vzgojni ukrep oddaje v disciplinski center je na začetku izvajal en delavec, pozneje pa so ga izvajali vsi delavci, zaposleni v sprejemališču. Z mladoletnikom je tako delalo več delavcev, ki so istočasno delali z begavci in s prehodno nameščenimi otroki in mladostniki. Strokovno izvajanje navedenih treh dejavnosti sprejemališča je bilo neustrezno zaradi različnosti pristopov k obravnavi in heterogenosti tako po spolu in starosti kot po vzrokih namestitve, in vrhu tega le z enim delavcem.

Vodja disciplinskega centra za mladoletnike je bil hkrati vodja sprejemališča. Individualno delo z mladoletnikom, napotenim v disciplinski center, je bilo iz prej navedenih vzrokov onemogočeno. Vsebina dela pa je temeljila predvsem na "delovni vzgoji" (npr.

pometanje dvorišča), gledanju televizije, pisanju življenjepisa. Med zaposlenimi delavci je prevladovalo mnenje, "da je za mladostnike kazen že to, da morajo priti v disciplinski center, zakaj bi jih mučili še s čim drugim". V sprejemališču so bili zaposleni delavci brez ustrezne strokovne izobrazbe, redki strokovni delavci z ustrezno izobrazbo so bili v sprejemališču zaposleni le kratek čas.

Nepretrgano bivanje v disciplinskem centru je imelo veliko pomanjkljivosti. Mladoletnik ni bil "izoliran" od ostalih gojencev, vse dejavnosti, vključno z bivanjem, so se izvajale v skupnih prostorih in po istem programu. Sodelovanja z družino in drugimi institucijami skoraj ni bilo.

1. januarja 1990 je sanitarna inšpekcija prostora sprejemališča zaprla. Izvajanje vzgojnega ukrepa oddaje v disciplinski center za mladostnike je bilo prenešeno v prostore enote za varstvo otrok in mladostnikov, v kletni prostor stavbe na Trubarjevi 27 (bivši prostor za rekreacijo gojencev sprejemališča). V disciplinskem centru je danes zaposlen strokovni delavec z visoko izobrazbo (profesor defektolog za MVO). Vzgojni ukrep oddaje v disciplinski center izvaja za občine Lenart, Maribor, Ormož, Pesnica, Ptuj, Ruše, Slovenska Bistrica, za občino Murska Sobota pa le v primerih, ko se ta vzgojni ukrep izreče neprekinjeno za določeno število dni. V tem primeru namestijo mladoletnika za čas izvajanja vzgojnega ukrepa v Vzgojni zavod Slivnica, individualno obravnavo pa po posebnem programu izvaja svetovalec disciplinskega centra v Mariboru.

Kletni prostor, v katerem danes deluje disciplinski center, ne ustreza higienskim in zdravstvenim normativom, dostop je popolnoma neustrezen in prav tako je neustrezna in pomanjkljiva oprema za vse vrste dejavnosti, ki bi se morale v disciplinskem centru izvajati.

ORGANIZACIJA DELA V DISCIPLINSKEM CENTRU V MARIBORU

Ko disciplinski center dobi pravnomočno sodno odločbo in dokumentacijo, svetovalec takoj začne priprave za izvršitev vzgojnega ukrepa, tako da se ukrep začne izvrševati najpozneje v 30 dneh od tedaj, ko skrbstveni

organ prejme odločbo sodišča.

Priprava po svojem namenu vključuje:

- razjasnitev diagnostične in prognostične ocene mladoletnika,
- ugotovitev situacije in morebitne dopolnitve dokumentacije,
- izvrševanje takojšnjih ukrepov (če tako zahteva aktualna situacija),
- načrtovanje dela.

Za ta namen svetovalec prouči dokumentacijo, se pogovori s socialnim delavcem, ki je sodeloval v pripravljalnem postopku, pogovori se z mladoletnikom in njegovimi starši, po možnosti jih obišče na domu, če je potrebno, naveže stik s sodnikom in šolo ter zbere dodatne informacije. Po zaključenih pripravah sestavi načrt dela in program bivanja mladoletnika v disciplinskem centru še pred njegovim prihodom.

Načrt dela je strogo individualen, upošteva mladoletnikovo osebnostno strukturo oz. njegovo motenost, prilagojen pa je obliki oddaje v disciplinski center in času, ki je najprimernejši za bivanje mladoletnika v disciplinskem centru. Načrt dela je konkreten in vsebuje specifične cilje obravnave ter metodološko zajema vse tiste načine, s pomočjo katerih je mogoče doseči zastavljene etapne in končne smotre obravnave.

Načrt dela vsebuje naslednje podatke:

- razjasnitev diagnostične in prognostične ocene mladoletnika,
- podatke o tem, kdo je sestavil načrt in na osnovi katerih virov,
- kdo je svetovalec in kdo so sodelujoči strokovni delavci,
- cilje vzgojnega dela,
- metode, tehnike in postopke dela,
- program bivanja mladoletnika v disciplinskem centru.

Izvrševanje vzgojnega ukrepa poteka v skladu s postavljenim načrtom dela, ki ga svetovalec po potrebi tudi dopolni.

Svetovalec obvesti organ socialnega skrbstva in sodišče, ko mladoletnik nastopi prvi dan bivanja v disciplinskem centru, in tudi pozneje sporoči vse spremembe, ki bi odločilno vplivale na izvrševanje vzgojnega ukrepa.

Oblika dela v disciplinskem centru je individualna, skupinska ali kombinirana. Pri

odločitvi upoštevajo mladoletnikovo osebnost, posebne cilje obravnave in ekonomičnost.

Za vsakega mladoletnika v disciplinskem centru vodi svetovalec dnevnik dela, ki obsega kratek povzetek priprave, opažanj in vodenja, datum in uro bivanja mladoletnika v disciplinskem centru ter podatke o tem, kaj je delal.

Ob izvrševanju vzgojnega ukrepa je svetovalec v stiku s starši, obvešča jih o mladoletnikovem vedenju, jim nudi vzgojne nasvete in pomoč pri urejanju mladoletnikovih razvojnih težav. Iz dosedanjih obravnav je čutiti stisko družine z motenim mladostnikom. Kakršenkoli pojav motečega vedenja pri mladostniku nujno poruši tudi odnose v družini, kar dokaj pogosto pripelje do tega, da se izrazijo do tedaj prikriti konflikti tudi v družini. Svetovalec ima na tem področju zastavljene naslednje cilje:

- vzpostaviti komunikacijo v družini,
- doseči verbalizacijo aktualnih konfliktov,
- doseči uvid v njihova lastna pričakovanja in pričakovanja drugih.

Uresničevanje teh ciljev daje možnost ponovnega ustreznega pogovora v družini, s čimer dosežemo umiritev akutnih težav. Zaradi večje osveščenosti, zvišanja tolerance in sprotnega reševanja konfliktov se tudi lažje usklajujejo hotenja posameznih družinskih članov. To v končni posledici zmanjšuje možnost pojavnosti novih motenj pri mladostniku.

Nalogo svetovalca v disciplinskem centru opredeljujejo tri vodilna načela:

• *Ustvarjanje odnosa med svetovalcem in mladostnikom:*

Ustvarjanje začetnega odnosa je oteženo, saj mladostnik sam ne da pobude za obravnavo, ampak ga v disciplinski center napoti sodišče. Le redko sam uvidi, da potrebuje pomoč, ne glede na to, kako očitno je to staršem in učiteljem. Ker ga v disciplinski center napoti sodišče, ima svetovalca spočetka za zaveznika oz. podaljšano roko sodišča in ga sprejema s precejšnjim odporom in nezaupanjem. Zato je prva svetovalčeva naloga ustvariti trden, zapen stik z mladostnikom, uravnovesiti pristno zavzetost za mladostnika z doslednim spoštovanjem mladostnika kot človeškega bitja z lastnimi pravicami, vključno s pravico do lastne življenjske poti.

- *Ustvarjanje uvida:*

Obravnava mladostnika oz. delo svetovalca v disciplinskem centru je pomoč mladostniku, da začne samega sebe bolje razumevati. Svetovalec mu pomaga, da se dokoplje do lastnega spoznanja in mu tako prihrani naporno iskanje v napačni smeri.

• *Krepitev mladostnikove osebnosti:*

Z obravnavo svetovalec podpira tisti del mladostnikove osebnosti, ki stremi k neodvisnosti, samostojnosti in odgovornosti, odkriva njegove zmožnosti, ki se jih niti sam ne zaveda, spodbuja posrečene začetne poskuse in tako krepi njegovo zaupanje vase, usmerja mu pogled v prihodnost, da bi tako pospešil potek dozorevanja.

Po izvršitvi vzgojnega ukrepa svetovalec skupaj z mladostnikom evalvira potek in rezultate vzgojnega ukrepa ter jih strne v poročilo, ki ga skupaj z načrtom dela pošlje organu socialnega skrbstva in sodišču. Poročilo vsebuje podatke o tem, kdaj je mladostnik bival v disciplinskem centru, kako je potekalo vodenje, kako je mladostnik izpolnjeval ključne socialne vloge, kako je sprejel vzgojni ukrep in kako se je nanj odzival z oceno rezultatov vzgojnega dela, tj., o doseženi stopnji socializacije.

Če sodišče odloči, da bo mladostnik po izvršitvi vzgojnega ukrepa oddaje v disciplinski center pod strožjim nadzorstvom organa socialnega skrbstva, se v poročilo zapiše mnenje, kako naj poteka nadaljnje izvrševanje ukrepa.

POSTOPKI, TEHNIKE IN METODE DELA V DISCIPLINSKEM CENTRU

“Postopki, tehnike in metode vzgojnega in prevzgojnega dela z vedenjsko motenimi otroki in mladino so pomembni procesni dejavniki, saj gre pri tem za načrtno, smotrno (ciljno usmerjeno) delovanje vzgojitelja, temelječe na dobrem poznavanju gojencev, problemov, teoretičnem znanju in izkušnjah. Kot pravi ljudska modrost, da dobra beseda vedno dobro mesto najde, bi lahko rekli tudi za specialno-pedagoško stroko, da je s pravilnim načinom ali z ustrezno izbrano metodo mogoče rešiti vse vzgojne probleme (realizirati vse vzgojne naloge).” (6)

“O določeni metodi je upravičeno govoriti šele tedaj, ko ima vzgojitelj o njej dovolj

teoretičnega znanja in ko tudi sam poskusi, spozna in oceni njeno uporabnost oziroma učinek. Treba je imeti čimveč metod 'v mezincu', dobro vedeti, kaj hočemo (poznati smotre), in se znati prilagoditi vsakokratni situaciji, kar pomeni, da se je treba za določeno metodo odločiti 'na licu mesta', ne pa nekaj dni vnaprej. Metode je treba uporabljati kombinirano, pri čemer je ena vedno dominantna." (6)

Postopke, tehnike in metode dela, ki jih uporablja disciplinski center v Mariboru, bi lahko strnili v tri skupine:

- terapevtsko-pedagoške ali razbremenitvene metode,
- interaktivne igre kot del socialnega učenja,
- evalvacija metode.

S pomočjo *terapevtsko-pedagoških* ali *razbremenitvenih metod* svetovalec uresničuje temeljne obravnavne smotre - sprostitve napetosti (sproščen pogovor, igranje terapevtskih družabnih igrice), razbremenitev občutkov socialne neadekvatnosti (metodični pogovor, igralna terapija, verbalizacija čustev itn.) in poskusno učenje uspešnejših oblik vedenja, osebne aktivnosti, medsebojnih odnosov (skupinska diskusija, spontana igra, metoda primera, igranja vlog in situacij...).

Velik poudarek je na uporabi *interaktivnih iger* kot delu socialnega učenja. (3) Te igre so sestavni del spodbujanja razvoja širokega področja kognitivnega in afektivnega dela osebnosti. Cilj uporabe teh iger je vnesti v učno-vzgojni proces elemente vzgoje, ki so usmerjeni k spoštovanju individualnosti in posebnosti, osebnega zorenja, spoznavanja samega sebe, svojih potreb in čustev in k izboljševanju komunikacije s samim seboj in drugimi. Interaktivne vaje ne omogočajo le kvalitativnega spreminjanja odnosa do sebe in odnosov z okolico, temveč omogočajo tudi bolj ozaveščeno spraševanje in odločanje o tem, kako in zakaj tako ravnamo v življenju.

Po Škoflekovi razlagi (6) rabijo *Evalvacijske metode* za ugotavljanje ustreznih vzgojnih, prevzgojnih in drugih postopkov za mladostnika in za ugotavljanje njegovega razvojnega napredka v času obravnave.

Svetovalec z analizo in evalvacijo ugotavlja, kako primerno je opredeljen individualni

vzgojni program in ali je v okviru vzgojnega programa dosežen opredeljeni cilj. Pri tem se opira na različne kriterije, bodisi na kriterije pravilno načrtovanega ali uspešno izvajanega programa. Načrt ali program sam po sebi ga zlasti usmerja pri vzgojnem delovanju.

Brez evalvacije ni mogoč napredek, zato je treba proces prevzgoje spremljati, kar je osnova za spremembe v programu. Terapevtski program za vsakega obravnavanca mora vsebovati načrt spremljanja rezultatov obravnave in načrt izpopolnitve programa.

Evalvacija mora odgovoriti na vprašanje, ali je vedenje mladostnika po odpustu iz disciplinskega centra plod obravnave ali drugih okoliščin, ali pa vplivata na vedenje mladostnika oba dejavnika. Dokler ne vemo natančno, zakaj je mladoletnik postal storilec kaznivega dejanja, tudi ne moremo meriti učinka obravnave, ki je bil deležen. Učinka obravnave pa ni mogoče meriti, če ne vemo, s čim naj ga primerjamo.

Vprašanje je, ali se učinek obravnave meri med obravnavo ali po njej in kdaj sploh je konec obravnave. Najtežje je izmeriti razlike med vedenjem mladoletnika pred prihodom v disciplinski center in ob odpustu.

Kriterijev za uspešne ali neuspešne obravnave ni. Sprememba se lahko izrazi v času obravnave. Toda ali je to posledica obravnave? In kako dolgo bo trajala? Kako določiti kriterije obsega sprememb, ravni interakcij, pričakovane rezultata?

Imperl (1) pravi, da razčlemba in ocena danega programa odgovorita, ali je bila pot prava, ali je bil načrt pomanjkljiv ali ne, ali smo se z vzgojnim programom približali stvarnemu problemu, ki nas je v danem trenutku zaposlil, ali ne...

Skalar (5) navaja kriterije za dobro izvedbo programa: "Razvojni kriterij, ki zahteva podrobno znanje o značilnostih posameznih razvojnih obdobjih, znanje o zakonitosti rasti in razvoja. Z ustreznimi vplivi razvoj pospešimo, z neustreznimi vplivi pa ga oviramo ali skrenemo."

SKLEPNA RAZMIŠLJANJA

Izrek vzgojnega ukrepa oddaje v disciplinski center za mladoletnike je posledica vedenjskega vzorca mladoletnika: zanemarjanje ali odklanjanje učenja (šole) in delovnih obveznosti, izostajanje od pouka, tatvine, verbalna in fizična agresivnost do oseb in do predmetnega sveta, poudarjena upornost zoper avtoritete, pravila in red.

Slovenska mladinska zakonodaja obravnava mladoletnike z opisanim vedenjskim vzorcem dokaj represivno. Vemo, da v času razvoja skoraj vsi občasno kršimo družbene norme, večina nas je brez sankcij ob svojem dozoritvi prenehala. Prav zato se mi zastavlja vprašanje, ali ne bi bilo za mladoletnika, ki le enkrat iz nepremišljenosti ali lahkomišelnosti stori kaznivo dejanje, humanejše, da se proti njemu ne sproži kazenskega postopka. Zakaj ga ne bi raje takoj preusmerili v nekaznovalne institucije? S tem bi zmanjšali njegovo stigmo, hkrati pa bi ga ustrezni strokovnjaki osvestili o nesprejemljivosti njegovega vedenja ter mu lahko ponudili pomoč še na drugih področjih.

Kazenski postopek naj se uvede za čim manj mladoletnikov. Če socialni delavec že v pripravljalnem postopku presodi, da bo mladoletniku izrečen na sodišču kateri od disciplinskih vzgojnih ukrepov, bi lahko mladoletnika takoj napotili v disciplinski center brez obravnave na sodišču.

Mladoletniku je treba takoj po storitvi kaznivega dejanja pomagati. Iz prakse pa je znano, da od ovadbe do izreka vzgojnega ukrepa poteče veliko časa. Ali vzgojni ukrep po enem letu, ko je mladoletnik na kaznivo dejanje že pozabil, lahko doseže svoj namen? Še zlasti, če mladoletnik v tem času ni storil nobenega kaznivega dejanja? Mislim, da v tem primeru vzgojni ukrep ni več potreben.

Samo ime "disciplinski center" ne ustreza več vsebini dela. V njem je še vedno čutiti del prvotnega namena tega ukrepa, ki je v preteklosti pomenil nadomestilo za telesno kazen, sredstvo za discipliniranje in "streznitev" mladega človeka, ki je zašel na stranpot. Morda bi se to lahko spremenilo, če disciplinski center ne bi deloval v okviru centrov za socialno delo, ampak bi bil kot posebna svetovalna dejavnost

priključen ustrežnejši instituciji, npr. vzgojni posvetovalnici, svetovalnemu centru ali podobni strokovni instituciji.

Zakonodajalec je dal najširše možnosti za ustanavljanje disciplinskih centrov. Znano je, da v center za socialno delo vsak dan prihajajo mladoletniki med pripravljalnega postopka, z vzgojnim ukrepom strožjega nadzorstva organa socialnega skrbstva, mladoletniki iz vzgojnih zavodov ali iz prevzgojnega doma. Prav tako prihajajo sem mladoletniki z različnimi psihičnimi motnjami. Iz vsega tega sklepamo, da se v teh primerih center za socialno delo ne more izogniti "kriminalni infekciji" za mladoletnike, ki prihajajo v disciplinski center. Prav iz tega razloga se dejavnost disciplinskega centra ne bi smela razglasiti za funkcijo centra za socialno delo.

Iz istih razlogov se zdi nesprejemljiva namestitve mladoletnika, ki mu je izrečen vzgojni ukrep oddaje v disciplinski center neprekinjeno za določeno število dni, v Vzgojni zavod Slivnica. Tako delajo v Mariboru.

Hkrati s tem se zastavlja vprašanje smotrnosti izrekanja vzgojnega ukrepa v tej obliki. Vemo, da ima mladoletnik določeno vlogo v družini, v šoli, na delovnem mestu, med prijatelji. Če mu z vzgojnim ukrepom odvzamemo prostost, kar ta oblika vzgojnega ukrepa pomeni, mu nenadoma odvzamejo vse te vloge in ga čisto samega postavimo v povsem novo situacijo. To pa je zgolj represija in kaznovanje.

Individualni vzgojni program je mogoče v disciplinskem centru načrtovati le ob dobrem poznavanju vseh psihofizičnih lastnosti mladoletnika in okolja, v katerem živi. Zato bi morala biti dokumentacija o mladoletniku, ki jo dobi svetovalec v disciplinskem centru od socialnega delavca, ki je mladoletnika obravnaval v pripravljalnem postopku, o tem dovolj obsežna. Za učinkovito vzgojno-korektivno delo sta posredovanje golih anamnestičnih podatkov ali skržena socialna anketa s skupnim mnenjem o mladoletnikovi osebnosti neučinkovita. Poročilo socialnega delavca naj bi zajemalo osnovne smernice za delo svetovalca v disciplinskem centru. Tako bi imel svetovalec že pred prihodom mladoletnika zbrano vso potrebno dokumentacijo, vključno z napotki za vodenje. To bi pomagalo tudi sodišču pri

izreku ustreznega vzgojnega ukrepa. Za določitev ustrezne obravnave je najpomembnejše, da so znane mladoletnikova težava, stopnja regresa v težavi in moč osebnosti mladoletnika. Znana mora biti mladoletnikova vloga v okolju, kjer živi in se giblje (družina,

šola, delovno okolje, vrstniki). Program v disciplinskem centru naj bo preventivno naravnani ob polnem spoštovanju in varstvu mladoletnikovih pravic in svoboščin ter njegovega človeškega dostojanstva.

Literatura:

- 1) F. IMPERL (1984), Analiza in evalvacija vzgojnih programov. *Ptički brez gnezda*, 20: 10-27.
- 2) Kazenski zakon RS Slovenije. Ljubljana: *Uradni list SR Slovenije*, 12/77.
- 3) A. KOBOLT (1990), Interaktivne vaje kot del socialnega učenja. *Ptički brez gnezda* 39: 60-79.
- 4) *Odločba Skupščine občine Maribor* (10. 7. 1967), 56-4/67-11/IV.
- 5) V. SKALAR (1981), *Program vzgojnega dela v domovih za učence*. Ljubljana: študijsko gradivo na Pedagoški fakulteti: 83.
- 6) I. ŠKOFLEK (1989), *Postopki, tehnike in metode dela*. Ljubljana: študijsko gradivo na Pedagoški fakulteti.